

Actieplan gemeentelijk rioolbeheer

Standpunt van AquaFlanders en VVSG

Inhoud

1 Situering	1
2 Actieplan gemeentelijk rioolbeheer	1
2.1 Focus op de Europese Kaderrichtlijn Water	1
2.2 Stappenplan naar een rioolcontract tussen Vlaanderen – gemeente-rioolbeheerder	3
2.3 Naar een structureel onderbouwd en financieel sluitend rioolbeheer	5
2.4 Naar een klimaatrobuuste infrastructuur	6

1 Situering

Minister Demir vraagt om tegen eind maart 2020 een actieplan gemeentelijk rioolbeheer op te maken. Zij vraagt onder meer:

- Hoe zullen de gemeenten en gemeentelijke rioolbeheerders de uitdaging aanpakken om te voldoen aan de Europese Kaderrichtlijn Water (tegen 2027 proper water)?
- Hoe komt het dat er zo grote verschillen zijn in zuiveringsgraad tussen de gemeenten?
- Moeten we overal tot de laatste druppel afvalwater zuiveren?

2 Actieplan gemeentelijk rioolbeheer

2.1 Focus op de Europese Kaderrichtlijn Water

De volledige uitbouw van de rioolinfrastructuur zal nog 9,2 miljard euro investeringen vergen. Als elke sector (huishoudens (=riolering), landbouw en industrie) zijn aandeel van de vervuiling oplost dan blijkt dat voor het halen van de goede toestand van watersystemen gemeenten en hun rioolbeheerder tegen 2027 nog 5 miljard euro moeten investeren. Van die 5 miljard euro is 1,7 miljard euro lopend beleid (reeds opgenomen op subsidieprogramma's maar wel nog uit te voeren) en 3,3 miljard euro nieuw beleid¹. In dit actieplan spreken we over het 'nieuw beleid'. We gaan ervan uit dat de 1,7 miljard euro (reeds gesubsidieerd) lopend beleid zal uitgevoerd worden.

Sinds de zomer van 2019 bezorgde Vlaanderen (mede op vraag van AquaFlanders en de VVSG) deze concretere doelstelling aan de gemeenten en hun rioolbeheerders. Deze doelstelling toont wat effectief nodig is om het aandeel van de vervuiling van huishoudens te

¹ Mogelijk werd een deel van dit nieuw beleid wel reeds voorzien in de nieuwe gemeentelijke meerjarenplannen. Dit wordt getoetst tijdens het stappenplan om tot een rioolcontract te komen (zie hoofdstuk 2.2.)

reduceren in de waterlichamen² . Dit komt tegemoet aan de vraag van de gemeenten en de minister: “wat moeten we effectief nog uitvoeren voor de doelstelling van de Kaderrichtlijn Water zonder dat we overal tot de laatste procenten saneren”. Daarna volgen andere doelstellingen zoals instandhoudingsdoelen, 100% sanering, Gezien de deadline van de Kaderrichtlijn Water leggen we in dit actieplan de focus op de doelstellingen voor de Europese Kaderrichtlijn Water.

Het goede nieuws is dat aan het huidige subsidiëringsritme van 600 miljoen euro voor een gemeentelijke legislatuur en aan de huidige subsidiëringsgraad (de subsidie komt neer op 37% van de totale projectkost bv. inclusief wegenis, en op 75% van de rioolkost) de 3,3 miljard euro aan nieuw uit te voeren beleid in globo volledig kan gesubsidieerd worden als deze en de volgende legislatuur het subsidiëringsritme van Vlaanderen stabiel blijft.

De uitdaging zal zijn om alles uitgevoerd te krijgen. Er is de 1,7 miljard euro nog uit te voeren lopend beleid. Er is de fysieke draagkracht (qua hinder en in te zetten capaciteit van de publieke en private sector) en financiële draagkracht om projecten tot uitvoering te krijgen. We moeten de match mogelijk maken tussen het unisectorale doel van de kaderrichtlijn water en de multisectorale gemeentelijke beleidsnoden (mobiliteit, verkeersveiligheid, waterveiligheid, ...) in riool- en weginfrastructuur. Er is de uitdaging om te focussen op de Kaderrichtlijn Water en tegelijkertijd ook te blijven investeren in het bestaande rioolnet. Om te focussen op de Kaderrichtlijn Water zullen we in sommige gebieden niet anders kunnen dan tijdelijk de inspanningen voor loutere vervangingsinvesteringen in het bestaande stelsel minimaal te houden. In bijlage 1 vindt u een financiële inschatting.

De uitdaging is groot, maar haalbaar als we het doel en de financiering op elkaar afstemmen en als we op langere termijn engagementen aangaan: Vlaanderen over de financiering en gemeenten en hun rioolbeheerders over het halen van de gevraagde resultaten. **Aquaflanders en de VVSG stellen daarom voor dat Vlaanderen met elke gemeente en haar rioolbeheerder een rioolcontract afsluit.** In het rioolcontract speken we af tegen wanneer, waar en hoeveel vuilvracht elke gemeente en haar rioolbeheerder moet reduceren. Het reduceren van vuilvracht kan door uitbreiding van het rioolstelsel (aansluiten van extra IE's) of door optimalisatie van het bestaande stelsel (equivalente IE's door afkoppelen verhardingen, verminderen van verdunning, ...). Vlaanderen zet daar tegenover hoeveel subsidies ze zal uitkeren per gerealiseerde IE of equivalente IE. Hierbij is het essentieel dat subsidies worden toegekend aan doelstellingen en niet aan concreet uit te voeren projecten. Een lokaal bestuur en haar rioolbeheerder moeten zelf kunnen kiezen welke projecten ze uitvoeren om de doelstellingen te bereiken en moeten projecten kunnen wijzigen of verwisselen mits zij bijdragen aan de doelstelling. Ook cruciaal is dat gemeenten en rioolbeheerders vanaf het afsluiten van het rioolcontract zekerheid hebben over de subsidies als ze de afgesproken doelen realiseren. Het voorziene rioolcontract moet volgens die principes opgebouwd worden.

² Zie aanbeveling 1, 2 en 8 uit het eindrapport van het overlegplatform lange termijn financiering en kostenterugwinning waterbeleid van de CIW

Vlaanderen weet hoeveel subsidies ze kan voorzien, de gemeenten en rioolbeheerder weten welke draagkracht (qua hinder en financieel) er lokaal is om projecten te realiseren. Op basis van de onderhandelingen bevat het contract een doelstelling voor de lopende legislatuur en een legislatuur overschrijdende timing (een streefdoel) voor de volledige realisatie van de doelen in het kader van de EKRLW³. Deze timing kan op sommige plaatsen verder liggen dan 2027, maar de realisatie wordt wel al ingepland. De onderhandelingen zullen uitmaken wat aanvaardbaar is. In het rioolcontract leggen we de afspraken vast.

Op deze manier wordt het aandeel van de huishoudens in de vervuiling verminderd. Om de goede toestand te halen zal daarnaast vooral ook het aandeel landbouw verder moeten verminderd worden en een beperkter aandeel van de industrie. Daarbij moet ook bekeken worden welke ecologische maatregelen er mogelijk zijn voor herstel. Om dit verder uit te klaren wordt best gebiedsgericht in pilootgebieden met de concrete betrokkenen rond tafel uitgewerkt hoe de verschillende sectoren samen de vuilvracht kunnen reduceren. Gemeenten en rioolbeheerders werken hier graag aan mee en willen mee trekken aan een integrale gebiedsvisie en de uitwerking van integrale projecten. Dat neemt niet weg dat we zonder te wachten op de resultaten van die pilootgebieden overal in Vlaanderen best rioolcontracten afsluiten om alvast het aandeel huishoudens in de vervuiling op te lossen.

2.2 Stappenplan naar een rioolcontract tussen Vlaanderen – gemeente- rioolbeheerder

- 1) 2020 - Hervorming van subsidiëring van projecten naar subsidiëring van doelen. Zo creëer je flexibiliteit die gemeenten en hun rioolbeheerders toelaat om de Vlaamse doelen te verzoenen met de gemeentelijke beleidsdoelen. Deze hervorming bevat ook een mechanisme dat subsidies overhevelt van gemeenten en hun rioolbeheerder die niet vooruit gaan naar gemeenten en hun rioolbeheerder die wel vooruit gaan (zie verder in het stappenplan). De projecten waarvoor reeds subsidies zijn vastgelegd (het lopend beleid) worden uitgevoerd volgens de huidige procedure.
- 2) 2020 - Opmaak kader voor verdeling doelen en subsidies
- 3) 2020 – voorstel van de VMM aan gemeenten en rioolbeheerders over de te realiseren IE's (deze en volgende legislatuur) en het subsidiebedrag per gerealiseerde IE
- 4) 2020 – gemeente en haar rioolbeheerder toetsen of de gevraagde investeringen haalbaar zijn
 - a. Toetsing met lopend beleid en de huidige meerjarenplanning
 - b. Welke extra IE's (nieuw beleid) kunnen we deze legislatuur realiseren
 - c. Welke extra IE's (nieuw beleid) de volgende legislatuur
 - d. De gemeente en haar rioolbeheerder geven per gemeente aan hoeveel meer of minder dan het voorstel ze kunnen realiseren
- 5) 2020 – VMM herverdeelt (volgens het vastgestelde kader) de subsidies aan gemeenten en rioolbeheerders die aangeven minder te kunnen realiseren, naar gemeenten en rioolbeheerders die aangeven meer te kunnen realiseren

³ EKRLW = Europese Kaderrichtlijn Water

- 6) 2020 en 2021 - Waar nodig wordt hierover onderhandeld
- 7) Eind 2021: Afsluiten van een rioolcontract tussen Vlaanderen en elke gemeente en haar rioolbeheerder met de vastgelegde afspraken voor deze gemeentelijke legislatuur en de scope voor de volgende legislatuur (en eventueel verder). Dit contract wordt goedgekeurd door de gemeenteraad, door de bestuursorganen van de rioolbeheerder en door de Vlaamse regering. Indien noodzakelijk worden aanpassingen in de meerjarenplanning opgenomen.
- 8) In de loop van 2020 en 2021 – parallel met de onderhandelingen werken de gemeenten en hun rioolbeheerder de uitvoeringsplanning verder uit. Uitgangspunt is de bestaande meerjarenplanning die men aftoetst aan de gevraagde doelstellingen. Dit gebeurt in overleg met Aquafin. Zo wordt in samenspraak een projectenkorf samengesteld inclusief voldoende reserveprojecten.
- 9) 2021 tem 30 september 2025: gemeenten en rioolbeheerders voeren projecten uit en dienen subsidie-aanvragen in voor gerealiseerde IE's (voorstel van procedure zie bijlage 3 d19-128). Binnen een groep van gemeenten projecten verwisselen om de gevraagde doelen te realiseren kan, mits akkoord van de betrokken gemeenten en rioolbeheerder.
- 10) Eind 2024: Vlaanderen toetst de stand van uitvoering van de rioolcontracten (eventueel ook tussentijds) en bereidt de verdeling van de subsidies voor de volgende legislatuur voor
- 11) De gemeente en haar rioolbeheerder neemt de stand van zaken lopend contract mee in de omgevingsanalyse ter voorbereiding van de verkiezingen. De gemeente en haar rioolbeheerder delen aan Vlaanderen een prognose mee van het aantal IE's waarvoor projecten nog zullen gegund worden (ten laatste 30 september 2025)
- 12) 31 december 2024: Vlaanderen heeft een overzicht over de stand van zaken van de rioolcontracten, maakt een prognose over overheveling van investeringssubsidies voor niet opgestarte IE's en doet een voorstel aan alle gemeenten en rioolbeheerders van doelen en subsidies voor het meerjarenplan 2026-2030 (voor de overheveling van subsidies baseert men zich op de prognoses)
- 13) 2025: is het jaar dat de gemeenten het meerjarenplan 2026-2030 uitwerken. Gemeenten koppelen met Vlaanderen terug over het voorstel van herijking van het rioolcontract.
- 14) 30 september 2025: deadline voor gemeente om projecten te gunnen. Vlaanderen neemt een beslissing over de over te hevelen subsidies en past de voorstellen aan de gemeenten hierop aan.
- 15) Gemeenten koppelen met Vlaanderen terug over het voorstel van herijking van het rioolcontract. Definitief afsluiten van herijkt rioolcontract tegen 31 december 2025.

Wat zijn mogelijke triggers voor gemeenten en rioolbeheerders om een contract te ondertekenen en wat zal ervoor zorgen dat de gemeente en haar rioolbeheerder het contract volgen :

- 1) Het gaat om een onderhandelde overeenkomst waarin haalbare doelen worden afgesproken. De doelen worden vastgelegd. Gemeente en rioolbeheerders krijgen maximale flexibiliteit om te kiezen met welke projecten ze die doelen halen. Zo worden gemeenten en rioolbeheerders geresponsabiliseerd en kunnen ze hun verantwoordelijkheid nemen

- 2) Zonder contract geen recht op subsidies. Voorwaarde om dit te implementeren is wel dat er voldoende ruimte en tijd wordt gemaakt om als evenwaardige partners tot een goed contract te komen. De subsidieprocedures voor lopend beleid (die toegekend werden volgens de huidige subsidieprocedure) blijven wel lopen (onafhankelijk van de aanwezigheid van een contract). Dit zal voor continuïteit in de overgangsfase zorgen.
- 3) Met het contract zou de toezichthouder in gemeenten of groep van gemeenten waar dat nodig is, kunnen toelaten dat het plafond op de saneringsbijdrage verhoogd wordt (een hoger maximumtarief).
- 4) Als men het contract niet volledig uitvoert (een aantal IE's waarvoor geen gunning tegen de gestelde deadline), dan worden de resterende subsidies overgeheveld naar gemeenten en rioolbeheerders die hun contract wel volledig uitvoerden.

2.3 Naar een structureel onderbouwd en financieel sluitend rioolbeheer

Uiteindelijk moeten de verschillende financierende pijlers zo ingesteld worden dat in regimetoestand (als het rioolnet volledig is uitgebouwd) de restfactuur die de gemeente moet betalen uit haar niet toegewezen algemene middelen, voor elke gemeente haalbaar wordt. Ideaal zou zijn dat de toegewezen middelen⁴ financieel sluitend kunnen zijn. Vermoedelijk zal dat laatste de drinkwaterfactuur te hoog maken. Daarom moeten we breder kijken dan louter de ontvangsten van de drinkwaterfactuur. We stellen voor om daarvoor na te gaan hoe volgende pijlers ('toegewezen middelen') op langere termijn kunnen ingesteld worden of kunnen uitgewerkt worden: saneringsbijdrage, rioolsubsidies, lokaal pact middelen, bijdrage versnelde afvoer hemelwater en indicator voor lijninfrastructuur in het gemeentefonds.

In bijlage 2 vindt u een overzicht van de middelen die op langere termijn structureel jaarlijks nodig zijn om een volledig uitgebouwd rioolnet in regimetoestand in stand te houden. Bij deze inschatting is geen rekening gehouden met de uitdagingen die de klimaatverandering en meer extreme weersomstandigheden stellen voor de riool – en regenwaterinfrastructuur.

Van de rioolbeheerder kan men verwachten dat er een risico-gebaseerd en onderbouwd asset management wordt uitgebouwd. Vele rioolbeheerders zijn dat aan het uitrollen. We stellen voor dat Vlaanderen oplegt dat elke rioolbeheerder een risico-gebaseerd en onderbouwd asset management uitbouwt. De timing van die uitbouw moet rekening houden met de financiële capaciteit en met het feit dat we deze en de volgende gemeentelijke legislatuur moeten focussen op het halen van de EKRLW. Overal moet er gestart worden en daar waar er meer marge is kan men sneller vooruit gaan dan elders. Elke rioolbeheerder moet tegen eind 2027 een inventaris hebben van haar stelsel en moet een risico-gebaseerd inspectieprogramma uitgerold hebben. Vlaanderen kan de verplichting opnemen in een decreet of in de rioolcontracten.

We moeten ervoor zorgen dat de standaarden en methodieken die de rioolbeheerders hanteren uitwisselbaar zijn. Aquafin zet volop in op de coördinatie van de afstemming van standaarden en methodieken in overleg met de verschillende rioolbeheerders en op de uitwisseling van ervaringen en kennisopbouw over het asset management.

⁴ 'toegewezen middelen' zijn middelen zoals de gemeentelijke saneringsbijdrage en vergoeding die alleen mogen gebruikt worden voor de gemeentelijke saneringsopdracht

2.4 Naar een klimaatrobuuste infrastructuur

Om wateroverlast op een betaalbare manier te voorkomen zullen we steeds meer moeten inzetten op opvang van water in publiek domein, semi-publiek domein en privaat domein. Ruimte die buiten de momenten van wateroverlast, een andere functie heeft (plein, natuur, recreatie, ..). Dat zijn 'no regret' maatregelen. Dit is klimaatadaptatiebeleid. Met de uitbouw van groenblauwe netwerken en dooradering van deze netwerken tot in stad en dorpskern creëren gemeenten en hun rioolbeheerders een leefbare kwaliteitsvolle omgeving en milderen ze zo de effecten van klimaatverandering. Centrale overheden kunnen de gemeenten ondersteunen zodat de gemeenten als regisseur van de publieke ruimte volop kunnen inzetten op innovatieve maatregelen voor regenwater – en groenbeheer. Ervaringsuitwisseling en kennisopbouw over het ontwerp, de aanleg en het beheer van zulke multifunctioneel gebruikte ruimtes blijft nodig. Ondersteun de gemeenten ook om Europese subsidies aan te vragen voor innovatieve projecten. De band met ruimtelijke ordening en een goede mix van ruimtelijke instrumenten is hiervoor cruciaal.

We zetten volop in op de uitvoering van integrale projecten die zorgen voor beleving en een klimaatrobuuste en aangename leefomgeving. Door positieve communicatie hierover zetten we ook de ondergrondse werken op een positieve manier op de kaart. Hiermee samengaand zetten rioolbeheerders, Aquafin en gemeenten in op innovatieve projecten om de regenwater- en rioolinfrastructuur te sturen en om zo capaciteit voor hergebruik, infiltratie en berging van regenwater beter te benutten. Hierbij kijken we ook naar capaciteit op privéterrein.